

A lisztérzékenység problémája a szentségi életben

GÁJER LÁSZLÓ

Az allergiás jellegű betegségek (pl. tej- vagy tojásérzékenység) és a különböző ételek (pl. liszt) iránti, az immunrendszert érintő érzékenységek a nyugat-európai országokban jelentettek elsőként problémát, de a '90-es évekre hazánkban is egyre gyakrabban merültek fel az ilyen típusú allergiás, vagy autoimmun betegségek. Egyre több magyar család lett figyelmes arra, hogy gyermekei valamilyen allergiához hasonló tüneteket produkáló, vagy tápanyagok felszívódási zavarát okozó élelmiszerérzékenységben szenved. Elsősorban civilizációs betegségeknek tartjuk őket, korunk, életformánk termékei ezek, jóllehet mindig is ismertek voltak, ahogy eleink tapasztalatai is beszámolnak erről.¹ Alkalmas kezelést és prevenciót azonban csak a XX. század második felében talált az orvostudomány. A jelen tanulmány témája sajátosan a lisztérzékenység (*coeliakia*). Az ebben a betegségben szenvedők érzékenyek a négykalászos gabonafélékre (ilyen a búza, az árpa és a rozs), illetve az ezen gabonafélék lisztjében található gluténre. Ez az egyetlen olyan autoimmun betegség, amelynek ismerjük a kiváltó okát, ami az említett gabonafélék vízben oldhatatlan fehérjéje, a glutén, vagy köznapi nyelven a siker. A *coeliakia* tehát egy olyan, a glutén által elindított és fenntartott autoimmun bélbetegség, amelyben a vékonybélbolyhok súlyos sorvadása alakul ki

GÁJER LÁSZLÓ katolikus pap, teológus doktorandusz, kánonjogász, az Esztergom-Budapesti Érseki Bíróság bírója, a budapesti Szent István Bazilika káplánja; gajerster@gmail.com

Köszönettel tartozom Dr. Balogh Márta szakorvosnak a kérdéskörben nyújtott hasznos ismeretek megosztásáért! (G. L.)

¹ A betegség tüneteit már a Kr. e. II. században leírták, de kapcsolatát a gluténtartalmú gabonafélékkel csak 1950-ben egy holland gyermekgyógyász, Van Dicke fedezte fel. Sokáig tartotta magát az elképzelés, miszerint a *coeliakia* kizárólag gyermekbetegség, ma azonban tudjuk, hogy a csecsemőkor második felétől az időskorig bármikor felléphet. A betegség a kialakulásától kezdve egész életre szól.

az öröklődéstanilag arra érzékeny emberekben. A kórfolyamat a glutén fogyasztásának abbahagyását követően önmagától leáll, a betegség tünetei megszűnnek. Az ilyen betegségben szenvedők tehát csupán gluténmentes diétával tudják megőrizni egészségüket. Tartózkodniuk kell minden olyan ételtől, melyeknek alapja ezen gabonafélék lisztje, így például a tésztától és a kenyértől is. Ezáltal ez a betegség az Eucharisztia szentségének vételét is érinti, különös tekintettel annak anyagára, a búzalisztból készülő kenyérré.

1. A PROBLÉMA VIZSGÁLATA AZ EGYES KRISZTUSHÍVŐK TEKINTETÉBEN

Az Egyház saját fegyelmi rendjében isteni rendelésnél fogva meghatározza az egyes szentségek anyagát, ünneplését és kiszolgáltatását (vö. CIC 841. k.). A különböző visszaélések elkerülése érdekében előírja, hogy „a legszentebb eucharisztikus áldozatot kenyérrrel és borral kell végezni, melyhez kevés vizet kevernek”. A kánon második paragrafusa pontosítja, hogy „a kenyérnek csakis búzából valónak és frissen készültnek kell lennie, hogy a romlás semmilyen veszélye sem álljon fenn” (CIC 924. k.).²

A lisztérzékenység kérdésének egyre égetőbb volta nem kerülte el az Egyház legfőbb hatóságának figyelmét sem, akinek feladata, hogy anyai szeretettel gondoskodjék minden krisztushívő lelki épüléséről és szentségi életének megfelelő megalapozásáról.³ A Katolikus Egyház minden tagjának, akik a kegyelem állapotában vannak, joguk van ugyanis venni a legszentebb Eucharisztia, amely az Egyház legnagyobb kincse. Azok számára azonban, akik lisztérzékenység miatt nem vehetnek magukhoz búzaliszt alapú élelmiszert, az Eucharisztia anyagára vonatkozó kánonok előírásai miatt ez gyakorlatilag lehetetlenné válna, így ki lennének zárva az eucharisztikus közösségből és elveszítenék az Egyházzal való bensőséges egységnek ezt a formáját. Míg az eucharisztikus színek közül a bornak a musttal való helyettesítésével az egyházi hagyományban is találkozunk

² Vö. továbbá az 1917-es CIC 815. k. 1.§-ának „*mere triticeus*” – „kizárólag búzából való” ki-jelentését.

³ Az erről szóló vita még a '70-es években kezdődött Írországból és Nagy-Britanniából, ahol a lisztérzékenyek száma különösen magassá vált. Magánál a liverpooli püspöknél, Msgr. Derek Worlocknál is diagnosztizálták a betegséget. Vö. ANNE BAMBERG: Celiac disease and eucharistic communion, *The Jurist* 61 (2001) 283.

(lásd pl. Aquinói Szent Tamás: S.Th., III. q.74. a.5.), addig a búzalisztból való kenyér mással való helyettesítése nem merült fel egészen a XX. századig.⁴

A Hittani Kongregáció már 1982-ben megfogalmazta a választ, melyben figyelembe vette a latin Egyház 500 éves hagyományát az Eucharisztia anyagával kapcsolatban, mely szerint a laikus krisztushívők teológiai okok miatt (ti. a husziták, a kelyhesek, vagy a valdiak tévedései ellen⁵) kizárólag a kenyér színe alatt részesülhetnek a szentáldozásban.⁶ A kongregáció válasza szerint a püspök még nem adhatott engedélyt a papjainak arra, hogy egyes hívők számára gluténmentes ostyát konszekráljanak, arra azonban igen, hogy azok számára, akik *coeliakiában* szenvednek, az Eucharisziát kizárólag a bor színe alatt szolgáltatassák ki.⁷ A csökkentett gluténtartalmú készítmények abban az időben még nyilvánvalóan nem voltak ismertek a társadalomban. Még kevésbé az egyházi hatóság előtt, melynek meg kellett ítélnie azok használatát. Ezért ezek használata továbbra is tiltva maradt.

Ezt követően a Hittani Kongregáció 1995-ben egy levélben,⁸ melyet a püspöki konferenciák elnökeinek címzett, ismét válaszolt a felmerülő kérdésekre az Eucharisztia anyagával kapcsolatban, érintve mind a kenyér, mind a bor anyagát. Leszögezte a szöveg, hogy olyan ostya, amiből a glutént teljesen kivonták (*quibus glutenum ablatum est*) nem használható eucharisztikus színek megjelenítésére (*materia invalida*). A levél előírásai szerint az Eucharisztia érvényes anyaga az a kenyér, amely a kenyérsütéshez, illetve ahhoz, hogy ne változzon meg a kenyér lényege, elegendő mennyiségű glutént tartalmaz. Ennek megfelelően ne keverjenek hozzá más anyagokat a tésztához, amelyek a kenyér mivoltát megvál-

⁴ Vö. WANDA ZEMLER-CIZEWSKI: The Eucharist and the Consequences of Celiac Disease: A Question of Access to Holy Communion, *Worship* 74 (2000) 239–240.

⁵ Vö. DH 1320.

⁶ Az Eucharisztia anyagának szabályozása a XVIII. század nagy misszióinak hatására is szigorúbbá vált, hiszen egyes helyeken az inkulturáció már túlzott formákat öltött. Vö. ANTONIO MIRALLES: Il pane e il vino per l'Eucaristia: sulla recente lettera della Congregazione per la Dottrina della Fede, *Notitiae* 31 (1995) 616–626.

⁷ SC FID.: Responsa ad proposita dubia, 1982. X. 29, *AAS* 74 (1982) 1298–1299. Néhány évvel korábban a Rítuskongregáció *Eucharisticum mysterium* kezdetű instrukciója már megengedte öregeknek vagy betegeknek a kizárólag bor színe alatti szentáldozást. Vö. SC RIT.: Instr. Eucharisticum mysterium, 1967. V. 25, 40. pont, *AAS* 59 (1967) 539–573.

⁸ SC FID.: Lettera per la Dottrina della Fede a tutti i Presidenti delle Conferenze Episcopali sull'uso del pane con poca quantità di glutina e del mosto come materia eucaristica, 1995. V. 19, *Notitiae* 31 (1995) 608–610.

toztatnák. Hasonlóan magyarázta a levél azokat a körülményeket is – melyekről most nem beszélünk –, amikor a bor helyett mustot lehet használni.

Közös szabály (vö. III.) mindkét esetben, hogy az alapul használt termékek minőségének vizsgálata mindig az ordinárius feladata, illetve hogy az ilyen esetekben mindig figyelni kell a botrány elkerülésére. A betegségben szenvedő papok vagy világiak megfelelő orvosi igazolás bemutatásával felmentést kaphatnak az ordináriustól az eucharisztikus színek alól: áldozhatnak csökkentett gluténtartalmú ostyával (vö. I. A., III. B.). A kérdéskört illető doktrinális kérdések az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció hatáskörében maradnak (vö. *Pastor Bonus* 62–63.), ahol az érintett püspöki konferenciáknak kétévenként be kell számolniuk a fenti normák alkalmazásáról.

E legfrissebb dokumentum útmutatásainak fényében elmondhatjuk, hogy a lisztérzékeny krisztushívőnek lehetősége van magához venni az Eucharisziát mind kizárólag a bor, mind a csökkentett gluténtartalmú ostya formájában. Ez utóbbi lehetőség újdonság az 1982-es szabályozáshoz képest.

A betegség nyilvánvalóan különböző mértékben jelentkezik, így különböző az egyes személyek tűréshatára is: van, aki képes magához venni a csökkentett gluténtartalmú ostyát, és van, aki annak is csak egy kis darabjával, vagy csupán a bor színe alatt tud áldozni. A lisztérzékenyek 60–70%-a tud minimális mennyiségű glutént magához venni, vannak azonban súlyosabb betegek, akik kis mennyiségtől is rosszul vannak, akár napokig.⁹ Elmondhatjuk, hogy a csökkentett gluténtartalmú ostyával való szentáldozás így is megoldást jelent a betegek legnagyobb része számára.

2. AZ EGYHÁZI REND SZENTSÉGÉT ÉRINTŐ KÉRDÉSEK

A kérdés újabb problémát vet fel, ha a papokra, illetve papnövendékekre gondolunk, akik ilyen betegségben szenvednek. Papok esetében tilos az eucharisztikus színek csupán egyikének az átváltoztatása (vö. CIC 927. k.), így egy papnak lehetetlen csupán a bor színe alatt misézni. A legtöbb országban az ilyen esetekben csökkentett gluténtartalmú ostyát használnak. Felmerül továbbá a hasonló probléma a papnövendékek helyzetével kapcsolatban. A Hittani Kongregáció e levelében a közös szabályok között azt a kijelentést is tette (vö. III. D.), hogy azok a papnövendékek, akik alkoholizmusban, vagy a *coeliakia* betegségében szenvednek, mivel az Eucharisztia bemutatására és így a papi életnek a lényegére képtelenek, nem vehetik fel a szent

⁹ A szervezet által még tolerálható gluténmennyiség 1 kg ételre vonatkozóan 20 mg.

rendet. A kijelentés több kérdést vet fel. Először is, hogy ugyanezen a helyen említi a levél az alkoholfüggőket, akik szintén nem vehetik a szent rendet, többek között azért, mert a bor színe alatt nem tudják magukhoz venni a legszentebb Eucharisziát. Azonban nézetem szerint egy olyan, önhibánkon kívül meglévő, vagy időközben kialakuló betegség, mint a lisztérzékenység, nem tehet valakit képtelenné a rend vételére, szemben az alkoholizmussal, amely emberi gyengeségből és így hibából fakad. Az alkoholbetegség személyiségtorzulást és akaratgyengeséget is eredményez, így adott esetben valódi, pszichés eredetű képtelenséget is maga után vonhat a szent rend vételére és az azzal járó feladatok ellátására.

A fenti tiltás ellen szól az a tény is, hogy az ilyen betegségben szenvedő gyakorló papok, vagy éppen áldozni kívánó világiak számára megfelelő orvosi igazolás ellenében a levél szerint az ordinárius felmentést adhat az eucharisztikus anyag alól, és nekik ebben az esetben lehetséges csökkentett gluténtartalmú osztyával misézni, vagy áldozni. Logikusan vetődik tehát fel a kérdés: miért ne állhatna ez a lehetőség a papnövendékek számára is?

A tiltás továbbá azt az újabb kérdést is felveti, hogy itt vajon az 1041–49. kánonokhoz hasonlóan szentelési akadályról vagy szabálytalanságról van-e szó. A Hittani Kongregáció nem kompetens újabb szentelési akadály vagy szabálytalanság megállapításában, hiszen azzal az egyetemes jogot kellene megváltoztatnia, és a CIC szerint „felsoroltakon kívül más akadály nincsen” (1040. k.).¹⁰ A kúriai dokumentumok törvényerőre emelkedéséhez szükséges, úgynevezett *in forma specifica* a legfőbb törvényhozó utólagos jóváhagyása.¹¹ A jelen esetben nincs nyoma ilyen jellegű törvényerőre emelésnek. A levél útmutatása tehát az idő múltával nem vált törvénné, holott az eredeti szándék feltehetően ez volt. Újabb szentelési akadály bevezetésének semmi nyomát nem találjuk tehát. Így viszont a szentelés tiltását akadály vagy szabálytalanság okán nem lehet alkalmazni: a lisztérzékenység nem képezi a szent rend felvételének akadályát.¹²

¹⁰ Erre az Amerikai Kánonjogi Társaság felhívja a figyelmet. Vö. JAMES H. PROVOST: Low-gluten altar bread and mustum, in Arthur J. Espelage (ed.): *CLSA Advisory Opinions 1994–2000*, CLSA, Washington, DC., 2004, 274–279., valamint JOHN M. HUELS: Admission to presbyterial ordination of recovering alcoholics and those with celiac disease, in Arthur J. Espelage (ed.): *CLSA Advisory Opinions 2001–2005*, CLSA, Washington, DC., 2006, 261–263.

¹¹ Vö. JAMES H. PROVOST: Approval of Curial Documents in forma specifica, *The Jurist* 58 (1998) 213–225.

¹² Vö. UJHÁZI LÓRÁND: A szent rend felvételének és gyakorlásának szabálytalanságai és akadályai, *Studia Wespremiensia* 2008/I–II. 231., valamint JULIAN B. WELLSRING: Coeliac

Az alkoholizmusban szenvedőkre még vonatkozhat, mint szabálytalanság az 1041. kánon 1. pontja, mely pszichés betegségekre és az ebből fakadó alkalmatlanságra utal, de a *coeliakiára* semmiképpen sem.¹³

Másik lehetőségként a kérdést az 1029. és az 1051. kánonok értelmében véve egyszerűen a fizikai alkalmatlanság körébe soroljuk,¹⁴ és így a saját püspök vagy az illetékes nagyobb előjáró józan megítélésére van bízva, hogy felszenteli-e az illetőt az adott fizikai tulajdonság hiányában. A saját püspök vagy az illetékes nagyobb előjáró pedig felmentést adhat a lisztérzékenységben szenvedő személynek alkalmatlansága alól, ha csak a betegség annyira el nem hatalmasodott, hogy egészségileg teszi alkalmatlanná a személyt a lelkipásztori feladatok ellátására.

3. VÉGKÖVETKEZTETÉSEK

Megállapíthatjuk, hogy az Egyház, figyelve és reagálva a változásokra, megoldást talált a lisztérzékenységben szenvedő világi krisztushívők szentáldozásának megkönnyítésére. Mivel lehetőség van csökkentett gluténtartalmú ostya használatára, ez a forma még azt is kiküszöböli, hogy adott esetben az ilyen betegek kellemetlen helyzetbe kerüljenek azért, mert az egész templomi közösség előtt külön a Szent Vérrrel kellene áldozniuk, tudatva így mindenkivel betegségük mivoltát. Minden lisztérzékenységgel küzdő hívőnek bátran kell keresnie a saját plébániáján az illetékes lelkipásztorokat a szentáldozás ilyen módjának lehetősége céljából.

A papnövendékek esetében a saját püspökök és a nagyobb előjárók bölcsessége ítéli meg, a betegség súlyosságának figyelembe vételével, hogy alkalmasak-e a szent rend vételére. Az azonban egyértelmű, hogy a betegség nem akadály a szentelésnek, és hogy a lisztérzékenységben szenvedő növendéknek méltányos megítélésben kell részesülnie, hiszen ez a betegség az illető önhibáján kívül kialakult probléma.

Papok esetében pedig lehetőség van a csökkentett gluténtartalmú ostya használatára, mely az Eucharisztia érvényes anyaga.

Disease and the Reception of Orders, in Arthur J. Espelage (ed.): *CLSA Advisory Opinions 1994–2000*, i. m. 317–318.

¹³ Ugyanez vonatkozik a rend gyakorlásának szabálytalanságára az 1044.2.§.2. pontja alapján. Mege erősíti ezt maga az 1995-ös levél is, hiszen mint láttuk, azoknál a papoknál, ahol a szentelés után, utólag diagnosztizálták a betegséget, lehetséges a csökkentett gluténtartalmú ostya használata.

¹⁴ Vö. ANTONIO MIRALLES: *Il pane e il vino per l'Eucaristia*, i. m. 626., ANNE BAMBERG: *Celiac disease and eucharistic communion*, i. m. 288., valamint GIUSEPPE TERRANEO: *La santa comunione per i fedeli affetti da celiachia*, *Quaderni di diritto ecclesiale* 12 (1999) 123–128.